

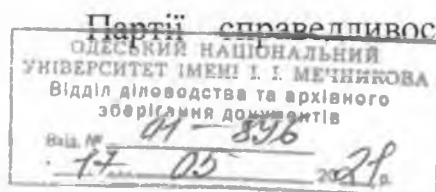
Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 41.051.011 Одеського національного
університету ім. І. І. Мечникова
Коч С. В.

ВІДГУК

офіційного опонента доктора політичних наук, доцента, професора кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка» *Хоми Наталії Михайлівни* на дисертацію *Ніколаєвої Дарії Олександрівни* «Близькосхідна політика Турецької Республіки: концептуальне забезпечення та практична реалізація», поданої до захисту в спеціалізовану вчену раду 41.051.011 Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія»

Ступінь актуальності обраної теми дослідження. Близький Схід є поліконфліктогенним регіоном, ситуація в якому нестійка, мінлива та чутлива до чисельних зовнішніх чинників. Більшість держав цього турбулентного регіону демонструють виражені геополітичні амбіції, що в поєднанні з переважно неоавторитарними моделями державного управління, становить проблему для досягнення стабільності і на Близькому Сході, і за його межами. Наявність вуглеводневих ресурсів, особливості розташування на перетині трьох континентів та низка інших чинників робить близькосхідний регіон важливим актором міжнародної політики. Це, безумовно, стабільно нестабільний регіон, який уже довготривало незмінно цікавий для політичної науки.

Вивчення геополітичного інтересу Туреччини до регіону Близького Сходу зумовлене вже майже двадцятилітньою активізацією у цьому напрямку та озвучуваними претензіями Туреччини на роль регіонального лідера. Зовнішньополітичний курс, стратегії національної безпеки Туреччини увиразнюють намір впливати на перебіг процесів на Близькому Сході, а також в інших регіонах (Балкани, Кавказ, Центральна Азія). Курс керівної

зовнішньополітичної доктрини Туреччини, спрямованої на переформатування з буферної на дипломатично активну державу й лідера Близького Сходу. Однак такі цілі Турецької Республіки не толеруються власне близькосхідними державами; за останні два десятиліття з більшістю з них відносини Туреччини не тільки не вийшли на якісно вищий рівень, а погіршилися. Близькосхідний вектор зовнішньої політики Туреччини наразі не має бажаної результативності та провокує щораз нові осередки напруги.

Згадані процеси потребують вивчення задля прогнозування розвитку політичних процесів у регіоні, визначення потенційних загроз, оцінки перспективи утвердження Туреччини на лідерських позиціях у близькосхідному регіоні. Ураховуючи наведені вище аргументи, можемо констатувати, що тема дисертації Д. О. Ніколаєвої відповідає вимогам сучасної політичної науки, є актуальною та своєчасною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Представлені у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації, відповідають вимогам до подібного виду досліджень і базуються на узагальненні широкого охоплення наукової літератури та достатнього обсягу аналітичних даних отриманих в ході виконання науково-дослідних робіт. Обґрунтованість отриманих результатів забезпечується завдяки комплексного використання в дисертації теоретичних, емпіричних та якісних методів наукових досліджень, які відповідають визначеним меті та завданням. Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, реалізовані у рамках єдиного концептуального задуму дослідження відповідно до поставленої мети. Також, слід відзначити, відповідність предметної спрямованості дисертації паспорту наукової спеціальності 052 «Політологія».

Вірогідність і наукова новизна одержаних результатів. Ознайомлення зі змістом дисертації та основними публікаціями дозволяє констатувати, що дисертантка досягнула сформульованої мети дослідження.

При подальшому розгляді, це знайшло відбиття в основних положеннях роботи, які сформульовані автором особисто й характеризуються певною науковою новизною. Вірогідність результатів дисертації підтверджена їх апробаціями на науково-дискусійних заходах, зокрема – на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Зокрема, авторкою дисертації уперше: 1) обґрунтовано прагматичний характер турецько-катарського альянсу на основі прихильності до політичного ісламу та наявності спільних регіональних противників; 2) вивчено зближення Туреччини та Йорданії на основі спільного розуміння регіональних викликів; 3) запропоновано наукові підходи до розуміння природи конкуренції Туреччини та Саудівської Аравії; 4) з'ясовано причини та наслідки ідеологічної та геополітичної конкуренції Туреччини та ОАЕ на тлі регіональних проблем та змагання за лідерство.

У дисертації здобувачки Д. О. Ніколаєвої набули подальшого розвитку: 1) розуміння особливостей курсу Туреччини на Близькому Сході після «Арабської весни» та спроби державного перевороту 15-16 липня 2016 року в Туреччині; 2) тлумачення турецько-іранських відносин як конкурентно-кооперативної взаємодії в системі координат «друзі-вороги»; 3) аргументація хвилеподібного характеру напруги в турецько-ізраїльських взаєминах; 4) визначення причин висхідної напруги в турецько-єгипетських відносинах.

У дисертації Д. О. Ніколаєвої набуло подальшого розвитку розкриття політологічних підходів до характеристики ідеологічних засад близькосхідної політики Туреччини. Дисертантка неоосманський поворот Туреччини пояснює крізь призму особливостей геополітики постбіполярного періоду, наявних конфліктних ідентичностей, намірів Туреччини взяти на себе відповідальність за процеси в країнах «османського спадку». У дисертації запропоноване авторські пояснення процесів еволюції від доктрини «Нуль проблем зі сусідами» до практики «Нуль сусідів без проблем» через активне просування Туреччиною претензій на регіональне

лідерство, зміщення акцентів від «м'яких» до більш «жорстких» інструментів зовнішньої політики.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Основні ідеї, положення та висновки дисертації викладені автором в 12-и публікаціях: 4-и розміщені в виданнях та збірниках наукових праць, визнаних МОН України фаховими, 4-и публікації у міжнародних періодичних виданнях (з них – 2-а розділи у колективних монографіях), а також 4-х тезах виступів на науково-практичних конференціях. Відтак дотримано вимоги Міністерства освіти і науки України щодо кількості, обсягу та змісту друкованих праць, а саме публікацій основного змісту дисертації. Аналіз представленого рукопису дисертації та наукових публікацій дає підстави констатувати ідентичність публікацій та основних положень дисертації. Це надає авторці дисертації роботи право публічного захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

Практичне значення роботи зумовлене актуальністю, новизною та висновками дослідження. Теоретична цінність положень дисертації полягає не тільки в їх концептуальному, а й дискусійно-постановочному характері. Дослідження формує наукові уявлення про: 1) зміст та ідеологічне підґрунтя зовнішньої політики Туреччини на сучасному етапі; 2) комплекс чинників, під впливом яких конструється зовнішньополітична стратегія Туреччини щодо Близького Сходу; 3) форми співпраці, причини та наслідки конфронтації у взаєминах Туреччини з країнами Близького Сходу; 4) перспективи утвердження Туреччини на лідерських позицій на Близькому Сході.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація складається з анотації державною та англійською мовами, вступу, чотирьох розділів (поділені на 12-ть підрозділів), висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг рукопису дисертації становить 220 сторінок. Список використаних джерел налічує 298 найменувань.

Структура дисертації має логічну побудову й сприяє розкриттю теми дослідження та виконанню поставлених завдань. Аналіз змісту дисертації дозволив встановити відсутність текстових запозичень без посилання на джерело (плагіату). Порушень академічної доброчесності опонентом не виявлено.

Зміст наукових праць доповнює основні положення дисертації. Дисертація оформлена відповідно до вимог МОН України до таких наукових робіт.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Дисертація Д. О. Ніколаєвої підготовлена на високому науково-теоретичному рівні. При цьому деякі положення рецензованого дослідження є дискусійними. Тому варто озвучити певні зауваження та рекомендації для подальшого удосконалення обумовленої проблематики.

По-перше, Туреччина неодноразово виступала посередником у конфліктах, найчастіше тих, які розгорталися саме в межах регіону Близького Сходу, а також інших регіонах (Центральна Азія, Балкани, Південний Кавказ та ін.). Відповідно до зовнішньополітичної концепції А. Давутоглу, Туреччина власне ставила собі за мету здійснювати таку зовнішню політику, яка мала б запобігати виникненню проблем у найближчому географічному оточенні або ж мала сприяти виконанню Анкарою ключових ролей при їхньому вирішенні. Тобто, йдеться про превентивну дипломатію щодо ситуації у регіонах, охоплених інтересом Туреччини. Дисертантка не представила аналізу посередницької, медіаторської активності Турецької Республіки. Відтак, на нашу думку, це питання потребує уточнення.

По-друге, дисертантка не визначає хронологічні рамки дослідження. З викладу робимо припущення про охоплення кейсів двосторонньої співпраці Туреччини з державами Близького Сходу упродовж двох останніх десятиліть (від появи у 2001 році праці А. Давутоглу «Стратегічна глибина: міжнародне становище Туреччини» та приходу у 2002 році до влади Партії справедливості та розвитку). Однак, на наше переконання, доцільно було

охопити ширшу хронологію взаємодії Туреччини з близькосхідними державами, охопивши аналізом близькосхідну політику не лише період неосманізму, а й кемалізму. Адже на цьому етапі, попри прозахідний курс Туреччини, т певною мірою реалізовувалась політика щодо Близького Сходу, хоч і помітною була відмова від претензій на лідерство в ісламському світі.

По-третє, чимало провідних світових дослідників неосманізму та зовнішньої політики Туреччини (Дж. Волкер, І. Їлмаз, Х. Каравелі, Л. Ліббі та ін.) широко застосовують для характеристики сучасного режиму термін «ердоганізм», висловлюють міркування про «ердоганізацію» політичного життя Туреччини. Дисертантка не оперує таким поняттям, а відтак виникає питання про прийнятність для дослідниці такої характеристики існуючого політичного режиму Туреччини та вплив персонального чинника (Р. Т. Ердогана) на зовнішньополітичний курс Турецької Республіки, зокрема й щодо держав Близького Сходу.

По-четверте, здобувачка опирається на широку історіографію, однак зауважимо доцільність посилення теоретико-методологічної основи дослідження завдяки зверненню до класиків політичної думки у поясненні нинішнього зовнішньополітичного курсу та претензій Туреччини на міжнародній арені. Як приклад, можемо вказати на підхід С. Гантінгтона, який характеризував Туреччину як «розірвану» державу.

По-п'яте, у дисертації, на нашу думку, доцільним був би акцент на тому, чому для української науки та практики значуща розробка турецької проблематики, а також, як той чи інший сценарій близькосхідної політики Турецької Республіки може позначитися на україно-турецьких двосторонніх відносинах.

Потрібно підкреслити, що вказані зауваження та дискусійні положення змісту дисертації не ставлять під сумнів теоретичну та практичну цінність дослідження Д. О. Ніколаєвої, а також високу оцінку рівня її виконання.

Висновок. Аналіз дисертації та наукових праць Д. О. Ніколаєвої засвідчив актуальність та новизну роботи. Поставлена у дослідженні мета

досягнута, основні завдання успішно вирішені. Набуті результати є аргументованими та достовірними, мають теоретичне значення та практичну цінність і можуть бути використані в науковій та практичній діяльності. Дисертація Д. О. Ніколаєвої «Близькосхідна політика Турецької Республіки: концептуальне забезпечення та практична реалізація» є самостійною та завершеною науковою працею, в якій отримані нові наукові положення, що у сукупності розв'язують проблему суттєвого значення для сучасної політичної науки.

Підсумовуючи, **констатуємо**: дисертація Д. О. Ніколаєвої відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 (зі змінами та доповненнями), пп. 9-18 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167, вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40. Уважаємо, що автор дисертації, Ніколаєва Дарія Олександрівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія».

Офіційний опонент –

доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри політології
та міжнародних відносин
Національного університету
«Львівська політехніка»

Handwritten signature of H. M. Khoma

Хома Н. М.

Підпис засвідчую
Вчений секретар

Handwritten signature of R. B. Brylinskyi

Брилинський Р. Б.

«6» травня 2021 року